Välkommen till Saxån-Braån!

Saxån-Braåns vattenvårdskommitté

Vattnet som försvann

Vattnet har alltid varit en viktig resurs för oss människor men i takt med att befolkningen växte blev behovet av god produktionsmark allt större. Vattenrika marker som inte var tillräckligt produktiva dränerades för att nyttjas till odling. Det storskaliga jordbruket var på frammarsch och i slutet av 1700-talet och första halvan av 1800-talet infördes jordreformer som innebar att byarna splittrades och gårdarna flyttades ut på landet för att skapa större sammanhängande marker. I samband med detta plöjdes många gamla betesmarker upp för att bli åkermark, allt för att optimera odlingsmöjligheterna och mätta den växande befolkningen.

Stora grävinsatser har förändrat den skånska landskapsbilden radikalt. På bilden till höger pågår dikning i modern tappning med hjälp av stora maskiner. Det storskaliga jordbruket breder ut sig allt mer och djurens naturliga biotoper odlas upp. Den vita storken och strandpaddan är två av de som drabbats hårt.

Var tog vattnet vägen?

Det gamla kulturlandskapet var rikt på vatten. Här fanns dammar, våtmarker, mossar, kärr, större och mindre vattendrag som ringlade sig fram genom landskapet. På vårarna översvämmades de flacka betade dalgångarna och lockade mängder av rastande flyttfåglar som storkar, vipor och änder. Det var ett levande mosaikartat landskap som fick ett drastiskt slut på 1800-talet då stora arealer våtmarker utdikades och åkrarna täckdikades för att få bort överskottsvatten och öka skördarna.

I Saxån-Braåns vattensystem har hela 90% av våtmarkerna dikats ut, 50% av de mindre bäckarna lagts i rör under marken (kulverterats) och därmed försvunnit från landskapet. Dessutom har långa sträckor rätats ut och rinner i raka diken. Man räknar med att 10 mil av vattendraget har försvunnit för att vinna odlingsbar mark och att hälften av Saxån-Braån idag flyter under mark i rör och kulvertar.

Märgelgravar

Märgling av åkermark hade sin storhetsperiod 1860 – 1885. Kalkhaltig lera grävdes upp och spriddes på åkrarna. Märgeln i sig innehåller inte så mycket näringsämnen men det ökar tillgängligheten i jordens eget näringsinnehåll. Vinsten var dock kortvarig och marken blev med tiden utsugen (utmärglad) på näring.

Där man grävt upp den kalkhaltiga leran skapades små lertäkter som vattenfylldes, märgelgravar. De blev ett tillskott i åkerlandskapet men allt eftersom jordbruket effektiviserades fylldes märgelgravarna igen för att få rationella bruknings-enheter.

Ängavattning

Under 1800-talet försökte man höja produktionen på lågt liggande ängsmarker genom att översila dem. Ängavattning, som det också kallas, kom i bruk i stor skala kring 1840. Genom att bygga system av fördämningar och kanaler i anslutning till större vattendrag ledde man ut det näringsrika åvattnet på omgivande ängsmarker, för att förbättra gräsproduktionen. Vattentillförseln reglerades genom sinnrika lucksystem och ängarna kunde hållas omväxlande torra och blöta. Enligt uppgifter från det skånska hushållningssällskapet skulle 33 000 hektar äng ha vattnats i Skåne under perioden 1833-1911. Efter sekelskiftet minskade ängavattningen för att i stort sett upphöra helt efter andra världskriget. Vi vet att vid Torrebergabäcken finns rester av ett sådant översilningssystem.

1820

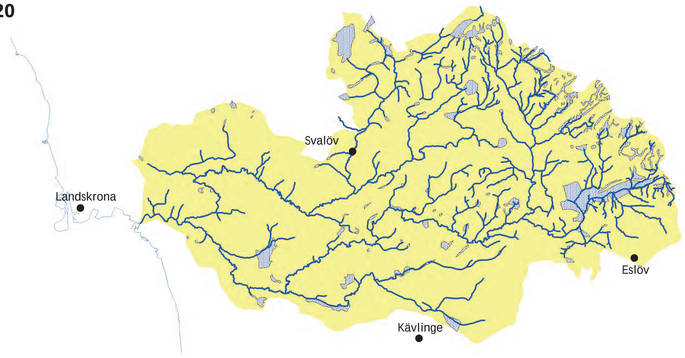

2004

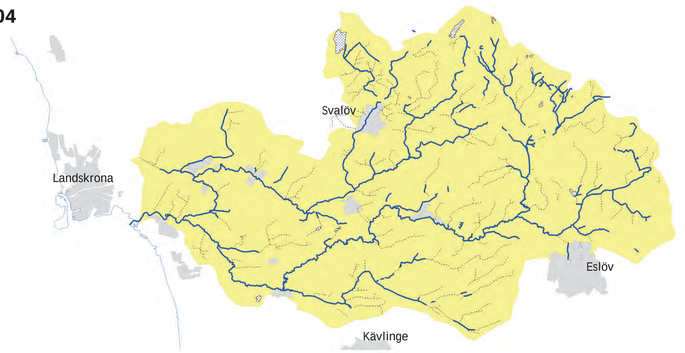

Kartorna visar Saxån och Braån med dess småbäckar och våtmarker på 1800-talet och dagens landskap där hälften av småbäckarna flyter fram i under mark (prickade linjer).

Täckdikning

Täckdikena grävdes från början för hand. Innan runda tegelrör började tillverkas användes sten och ris för att leda bort vattnet. Mellan åren 1870-1884 utdikades över 270 000 hektar, d.v.s. ungefär 25% av Skånes totala yta. Skåne förvandlades till en fullåkersbygd. Även idag görs täckdikningar men då med hjälp av stora maskiner och platsrör som leder vattnet till större kulveratar och åar.

Ån som kraftkälla

Vattenkvarnar började byggas i Sverige redan under 1200-talet och under 1600-talet började vattenhjulet ersätta tungt handarbete inom flera olika områden t.ex. sågverk och kvarnar.

I Saxån – Braån finns flera kvarnar eller spår av gamla kvarnar. I Allarp, Trolleholm och Reslöv finns de gamla kvarnarna kvar. I Trollenäs finns den gamla kvarnrännan kvar och i Ålstorp finns spår i form av det gamla dämmet. Även i Årup har det legat en kvarn.

Rester efter Årups kvarn.

I Gissleberga ersatte valskvarnen, byggd 1897-1904, den vatten- och väderkvarn som tidigare legat på platsen. Från att ha varit ett hantverk förvandlades nu på mycket kort tid mjölmalningen till att bli en industriell produktion. Tillsammans med dammen, fallet och den närliggande stenvalvsbron över Saxån utgör kvarnen en fin kulturhistorisk miljö väl värd ett besök.

Allarps mölla är en kvarn med gamla anor. Redan på 1670-talet omnämns den som kvarntorp med skvaltkvarn. Nuvarande byggnad, ett kvarnhus i tegel, är dock av senare datum närmare bestämt från slutet av 1800-talet.

Från miljöskandal till rekreationsområde

Åren 1964/65 flyttade den kemiska industrin Bönnelyche & Thuröe AB (BT- Kemi) sin tillverkning av bekämpningsmedel till Teckomatorp. Ingen anade då att verksamheten skulle ge upphov till en av Sveriges mest uppmärksammade miljöskandaler.

Deponidammarna med giftigt avfall låg bara 50 m från Braån och det dröjde inte länge förrän grödor nedströms visade på tydliga tillväxtskador. När man år 1975 upptäckte att företaget i hemlighet grävt ner stora mängder giftigt avfall som läckt ut i den intilliggande Braån och förgiftat vattnet var skandalen ett faktum. Idag är fabriken riven och efter saneringen av den norra delen av BT Kemi-området anlades 2009 ett rekreationsområde, kallat Vallarna, på platsen.

Tack vare omfattande insatser inom bland annat "Storkprojektet" har storken börjat etablera sig i Skåne igen.

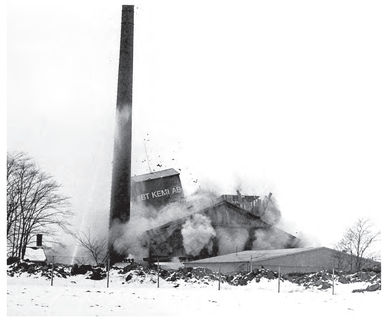

Vintern 1979 revs den omtalade BT-kemifabriken.

Saxån-Braåns vattenvårdskommitté

Saxån och Braån rinner genom Eslöv, Kävlinge, Landskrona och Svalövs kommuner och avvattnar ca 360 km^2. Vattendraget flyter i huvudsak genom ett intensivt utnyttjat jordbrukslandskap. Genom en gemensam satsning från kommunerna kring Saxån-Braån har omfattade åtgärder inom hela vattendragets avrinningsområde genomförts för minska kväve- och fosforbelastningen, gynna den biologiska mångfalden, bevara och synliggöra kvarlevor av det gamla kulturlandskapet. Samtidigt har åtgärderna gynnat närrekreationen och bidragit till folkbildningen med kunskap om kretsloppet i naturen och bygdens natur- och kulturhistoria. Satsningarna har bland annat inneburit anläggandet av dammar, våtmarker, skyddszoner, naturvårdsåtgärder och biotopförbättrande åtgärder för hotade arter med hopp om att lägga en god grogrund för ett fortsatt naturvårdsarbete. För utförligare information är ni varmt välkomna att besöka hemsidan: http://www.saxan-braan.se

Landskrona stad

ESLÖVS KOMMUN

SVALÖVS KOMMUN

KÄVLINGE!

Lokala Naturvårds satsningen

Tips!

HISTORISKA SPÅR

Hittar du ett gammalt runt tegelrör i jorden när du gräver har du troligen stött på en gammal dränering. Dessa rören specialtillverkades för just täckdikning.

Spanar du ut över åkrarna gärna under vår, höst o vinter när det är blött i markerna så kan du se var vattnet ställer sig. En gång i tiden kan det ha legat en våtmark precis här!